

Regeringskansliet
Justitiedepartementet

Yttrande över utkast till lagrådsremiss En särskild straffbestämmelse för psykiskt våld

Sammanfattning

- Åklagarmyndigheten ser positivt på de förändringar som har vidtagits i utformningen av straffbestämmelsen om psykiskt våld och dess placering. Åklagarmyndigheten vidhåller dock de synpunkter som framförts i yttrandet över departementspromemorian Straffansvar för psykiskt våld (Ds 2022:18) daterat 14 november 2022, i den mån de inte beaktats i det nu aktuella utkastet och avstyrker alltså förslaget om att införa en ny straffbestämmelse avseende psykiskt våld.
- Nu gällande rätt ger i stort tillräckligt utrymme för att beivra sådant klanderbart beteende som kan bli aktuellt. Det finns dock ett visst behov av en utvidgning av lagreglerna för att täcka exempelvis ett otillbörligt kontrollerande beteendemönster som är typiskt för psykiskt våld, men en mer ändamålsenlig och tillräcklig förändring kan istället vara att utvidga rekvisiten för brottet ofredande genom att lägga till rekvisitet otillbörlig övervakning.
- Åklagarmyndigheten avstyrker alltså förslaget om att komplettera brottskatalogerna för de grova fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse samt hedersförtryck med brottet förolämpning, men instämmer i bedömningen att det inte finns något behov av att förändra åtalsreglerna för ärekränkningssbrotten.

Kap. 3 Psykiskt våld

3.3 En särskild straffbestämmelse som tar sikte på psykiskt våld bör införas

Åklagarmyndigheten har tidigare avstyrkt förslagen i departementspromemorian Straffansvar för psykiskt våld (Ds 2022:18). Åklagarmyndigheten ser positivt på de förändringar som har vidtagits i utformningen av straffbestämmelsen om psykiskt våld och dess placering. De justeringar,

ändringar och tillägg som gjorts under beredningens gång har dock inte kommit till rätta med de grundläggande problemen i förslaget.

Ett stärkt straffrättsligt skydd mot psykiskt våld bör åstadkommas genom en särskild straffbestämmelse

Grevio har vid sin granskning konstaterat att svensk lagstiftning uppfyller Istanbulkonventionens krav avseende psykiskt våld. Mot den bakgrunden ser Åklagarmyndigheten inget behov av att införa ett nytt straffstadgande avseende psykiskt våld.

Åklagarmyndigheten delar dock uppfattningen att det finns ett visst behov av att förtydliga det straffrättsliga skyddet mot otillbörligt kontrollerande beteende. Ett sådant förtydligande kan åstadkommas genom en utvidgning av rekvisiten för brottet ofredande genom tillägg av rekvisitet otillbörlig övervakning. Åklagarmyndigheten vidhåller därför sin tidigare angivna uppfattning.

Åklagarmyndigheten anser fortfarande att det finns en överhängande risk för att straffbestämmelsen kan komma att missbrukas av gärningsmannen som en förklaring till det fysiska våldet från dennes sida. Invändningar av detta slag är inte ovanliga i utredningar om exempelvis våld i nära relation. Uppgifter från gärningspersonen om att denne utsatts för psykiskt våld av målsäganden kan även leda till bevissvårigheter i förhållande till rekvisitet *ägnat att skada självkänslan* i fridskränkning brotten och hedersförtryck. Förekomsten av ömsesidigt kränkande beteenden torde medföra att gärningen/arna inte bedöms vara ägnade att skada självkänslan.

Det bör vara fråga om upprepade kränkningar

Åklagarmyndigheten har i och för sig inga synpunkter på att det ska vara fråga om upprepade kränkningar. Straffbestämmelsen är avsedd att ge ett skydd även mot kränkningar som sedda var för sig inte nödvändigtvis är särskilt allvarliga men som sedda tillsammans kan orsaka allvarlig skada. En sådan konstruktion medför en osäkerhet för enskilda om vad som kan komma att anses som straffbart. Detta särskilt eftersom det kan röra sig om mindre allvarliga ageranden som vid tillfället kanske framstått som obetydliga och som kan ligga långt bak i tiden.

Åklagarmyndigheten vill i detta sammanhang också peka på de uppenbara bevissvårigheter som föreligger att i efterhand utreda påståenden om kränkande uttalanden och andra beteende som ofta sker i det privata mellan två parter.

Vilka slags kränkningar bör omfattas av kriminaliseringen?

Åklagarmyndigheten ser positivt på att det straffbara området tydliggörs och att rekvisiten utformas på ett sådant sätt att det klarläggs vilka typfall av kränkningar som ingår i straffbestämmelsen.

Kränkningarna ska vara ägnade att allvarligt skada självkänslan

Såsom tidigare framförts är Åklagarmyndighetens uppfattning att föreslaget rekvisit, *ägnat att skada självkänslan*, är mer kvalificerat än rekvisitet *ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt* som ofredande föreskriver. Följaktligen krävs en viss kvalificering av de upprepade kränkningarna för att gärningarna ska omfattas av straffansvar. Vid bedömningen ska, enligt utkastet, emellertid hela den utsattes situation beaktas. Det är således möjligt att beakta bl.a. under vilka förhållanden som målsäganden lever. I utkastet ges exempel på att det bör beaktas om agerandet riktar sig mot en särskilt sårbar person eller mot någon som befinner sig i en beroendeställning, t.ex. ett barn. Det kan också ha betydelse om det varit fråga om kränkningar som skett i en gemensam bostad, inom ramen för en närstående relation eller i en hederskontext. Utifrån den kvalificering som ändå krävs kan det, enligt Åklagarmyndighetens uppfattning, ifrågasättas om psykiskt våld, annat än i liten utsträckning, kommer att vara tillämplig i de fall det inte föreligger en närstående relation eller en hederskontext.

3.4 Brottsbeteckning, straffskalor och förhållandet till andra straffbestämmelser

Straffskalan

Åklagarmyndigheten har betänkligheter mot den föreslagna straffskalan. Straffskalan som föreslås skapar en oproportionerlig obalans i förhållande till andra likartade brott, såsom exempelvis olaga hot, ofredande och olaga tvång. Den föreslagna straffskalan har därtill samma straffskala som olaga förföljelse vilket får till följd att psykiskt våld sällan kan komma att omfattas av olaga förföljelse.

För att behålla proportionaliteten i påföljderna för liknande brott bör därför straffskalan förslagsvis bestämmas till fängelse i högst två år. Bredden i straffskalan blir ändå tillräckligt stor för att kunna täcka olika former av psykiskt våld med olika nivåer av allvar. Med en sådan straffskala kan psykiskt våld även komma att omfattas av olaga förföljelse.

Förhållandet till andra straffbestämmelser

Åklagarmyndigheten har en grundläggande invändning mot den lagtekniska konstruktionen av psykiskt våld. Brottets konstruktion innebär att det ska vara upprepade kränkningar i form av förolämpningar, otillbörliga hot, otillbörligt tvång eller otillbörlig övervakning som sammantaget ska vara ägnat att skada självkänslan som ska styrkas med sedvanliga bevisregler. Konsekvensen blir att när förutsättningar för åtal för psykiskt våld är uppfyllda kommer ofta även förutsättningar för åtal för fridskränkingsbrott, hedersförtryck eller olaga förföljelse vara uppfyllda. Åtal kommer därför istället att väckas för något av dessa mer allvarliga brott och inte för psykiskt våld. De gärningar som åtalet kommer att omfatta kommer då troligen att rubriceras i enlighet med andra straffbestämmelser som exempelvis ofredande (att ha spottat på någon) eller olaga hot.

Konstruktionen av straffbestämmelsen om psykiskt våld medför dessutom tillämpningssvårigheter i bedömningen av om ett händelseförlopp ska anses utgöra ett eller flera brott samt hur avgränsningen till andra likartade brott ska avgöras. De gärningar som kan tänkas ingå i brottet psykiskt våld kan många gånger utgöra ofredande och därmed ingå i sig själv i fridskränkingsbrotten, hedersförtryck eller olaga förföljelse. I det fortsatta lagstiftningsarbetet önskas därför ett förtydligande av hur bedömningen av avgränsningen ska ske och hur olika likartade straffbestämmelser ska viktas i förhållande till varandra.

4 Brottskatalogerna för fridskränkingsbrotten, olaga förföljelse, barnfridsbrott och hedersförtryck bör utvidgas

Psykiskt våld bör kunna ingå i fridskränkingsbrotten och hedersförtryck

Åklagarmyndigheten har i och för sig inget att invända mot att psykiskt våld, för det fall ett sådant brott införs, kan ingå i fridskränkingsbrotten och hedersförtryck. Åklagarmyndigheten vill dock i sammanhanget peka på att de omständigheter som tar sikte på att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada självkänslan kommer att beaktas dubbelt och därmed få dubbel effekt i de fall psykiskt våld ingår som ett led i ett fridskränkingsbrott eller ett hedersförtryck. En sådan ordning kan medföra att aktuella omständigheter får en oproportionerlig effekt i förhållande till de begångna gärningarnas allvarlighetsgrad. När det gäller olaga förföljelse finns inte samma problematik eftersom rekvisitetet *ägnat att skada självkänslan* inte ingår i 4 kap. 4 b § brottsbalken.

Åklagarmyndigheten vill även peka på de bevisvärigheter som kan komma att uppstå att bevisa att gärningar som ingår som led i ett fridskränkingsbrott eller i ett hedersförtryck har varit ägnade att skada självkänslan i de fall den tilltalade har invändningar om psykiskt våld eller i de fall ett åtal mot målsäganden om psykiskt våld provas samtidigt som ett åtal för t.ex. grov kvinnofridskränkning.

Psykiskt våld bör omfattas av brottskatalogen för barnfridsbrottet

Av utkastet framgår att barnet inte behöver ha bevittnat hela händelseförloppet kopplat till psykiskt våld för att ansvar för barnfridsbrott ska aktualiseras. Eftersom den föreslagna straffbestämmelsen om psykiskt våld innebär ett upprepat beteende och förutsätter flera händelsemoment kan det uppkomma svåra gränsdragningar i förhållande till vilka omständigheter barnet ska ha bevittnat för att straffansvar ska föreligga. Bedömningarna riskerar dessutom att utmynna i att lika fall bedöms olika.

Förolämpning bör omfattas av brottskatalogerna för fridskränkingsbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck

Åklagarmyndigheten avstyrker förslaget. Det är inte ovanlig att det i ärenden om fridskränkingsbrott, olaga förföljelse och hedersförtryck förekommer påstående om kränkande uttalanden i form av könsord och andra negativa och hånfulla kommentarer. För att straffansvar för förolämpning ska föreligga ska dock uttalandet eller beteendet träffa den angripne på ett mer personligt plan och inte enbart vara uttryck som allmänt uppfattas som otrevliga eller obehagliga. Den praktiska nyttan med att lägga till förolämpning till brottskatalogerna för fridskränkingsbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck framstår därför som mycket marginell. Att i efterhand utreda påståenden om förolämpning som ofta sker i det privata mellan två parter är därtill förenat med uppenbara svårigheter. Vidare kan omständigheter som kränkande tillmäle och liknande istället beaktas vid straffmätningen.

Åtalsreglerna för ärekränkingsbrotten behöver inte ändras

Åklagarmyndigheten instämmer i bedömningen att det inte finns något behov av att förändra åtalsreglerna för ärekränkingsbrotten. Som tidigare framförts delar Åklagarmyndigheten dock inte slutsatsen att åtalsprövningsregeln i 5 kap. 5 § brottsbalken inte gäller då ärekränkingsbrotten ingår i fridskränkingsbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck. Det ligger i den lagtekniska konstruktionen att varje gärning som ingår i brottskatalogerna för dessa allvarigare brott behåller sina brottsrekvisit, sin individuella preskriptionstid och även eventuell åtalsprövning. När det gäller de föreslagna ändringarna i 4 kap. 4 a § brottsbalken om fridskränkingsbrotten och 4 e § brottsbalken om hedersförtryck hänvisas dessutom till hela kap. 5, dvs. inklusive till 5 § om åtalsprövning, vilket medför att det lagtekniskt innebär att åtalsprövningsregeln ska tillämpas.

6 Konsekvenser

Åklagarmyndigheten vill peka på att myndigheten inte delar bedömningen av den kostnadsökning som införandet av straffbestämmelsen innebär för myndigheten som framgår av departementspromemorian Straffansvar för

psykiskt våld. Den beräkning som gjorts bygger på ett lågt beräknat inflöde.¹ Åklagarmyndigheten gör dock bedömningen att den sammanlagda kostnaden för föreslagna ändringar ryms inom befintliga anslag på kort sikt. Bedömningen av hur kostnadsökningarna kan hanteras påverkas emellertid av vilka anslag Åklagarmyndigheten får från 2026 och framåt. Det skulle därför vara lämpligt att konsekvenserna av förslaget följs upp och utvärderas när den nya lagstiftningen har varit ikraft en tid.

Detta yttrande har beslutats av riksåklagaren Katarina Johansson Welin efter föredragning av kammaråklagaren Kristin Stjernrup. I den slutliga handläggningen av ärendet har också biträdande rättschefen Marie Skåninger och vice överåklagaren Eva Johnsson deltagit.

Katarina Johansson Welin

Kristin Stjernrup

Kopia till
Kommunikationsavdelningen
Rättschefen
Biblioteket

¹ Ds 2022:18 s. 376-377.